

Zlatan Omerspahić

PRAVNO-POLITIČKO ODREĐENJE POJMA AGRESIJE

Rezime

U radu se razmatra pravno-političko određenje međunarodnog krivičnog djela agresije. Posebna pažnja posvećuje se definisanju agresije, kao i pitanju odgovornosti države za učinjenje ovog međunarodnog krivičnog djela koja je u međunarodno pravnim aktima još uvijek nejasno određena. Također, analiziraju se i mogući pravci kretanja buduće rasprave u Skupštini država potpisnica Statuta Stalnog međunarodnog krivičnog suda gdje treba donijeti odluku o konačnom inkorporiranju agresije u Statut suda.

Ključne riječi: *agresija, odgovornost države, Vijeće sigurnosti, Stalni međunarodni krivični sud*

I UVOD

Kraj 2008. i početak 2009. godine bio je vremenski period u kojem se čitava međunarodna zajednica ponovo suočila sa ugrožavanjem mira i sigurnosti kao najvećih vrijednosti svih društava, čije očuvanje i zaštita predstavljaju jedan od osnovnih ciljeva Ujedinjenih nacija, što je jasno regulisano i Poveljom UN-a članom 1(1) koji glasi: *“Ciljevi Ujedinjenih nacija su da sačuvaju međunarodni mir i sigurnost i, u tu svrhu: da preduzimaju pogodne kolektivne mjere radi sprječavanja i otklanjanja svega što ugrožava mir i radi suzbijanja napada ili drugih prijetnji miru, kao i da mirnim sredstvima, a u skladu sa načelima pravde i međunarodnog prava, rade na uređivanju i*

rješavanju međunarodnih sporova ili situacija koji bi mogli dovesti do narušenja mira”.¹

Oružani sukob Izraela i Palestine još jednom je potvrdio i nametnuo potrebu za konačnim definisanjem pojma agresije koji će biti općeprihvatljiv svim državama potpisnicama Statuta Stalnog međunarodnog krivičnog suda. Značaj aktuelnog problema ogleda se u činjenici da upravo agresija, kao međunarodni zločin protiv mira, predstavlja najpodesniji i najefikasniji način ugrožavanja temeljnih ciljeva Ujedinjenih nacija, a samim time i opstanka čitavog društva. Međutim, i pored ovakve konstatacije, s kojom su danas svi saglasni, globalna rasprava na ovu temu koja treba da se dogodi pokazat će, po ko zna koji put, svu složenost i prisutnost različitog shvatanja ovog problema. Tu složenost ocrta, prije svega u pravnom smislu specifičnost agresije kao međunarodnog krivičnog djela, ali i postizanje političkog konsenzusa (uglavnom velikih svjetskih sila) prije donošenja bilo kakve odluke koja je od velikog značaja za cijeli svijet. Polazna tačka ovih problema skoncentrisana je i u ulozi Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, kao političkog organa, kroz koji svjetske sile proklamiraju svoje vojne, ekonomske, a nadasve i globalne političke ciljeve. Praksa ovog uticajnog političkog organa pokazala je evidentni nesklad između uloge i značaja datih Poveljom Ujedinjenih nacija i neefikasnosti koju je pomenuti organ demonstrirao kako kroz historiju, tako i kroz posljednji oružani sukob.

Trenutačno „rješenje“ problema definicijom agresije iz 1974. može samo poslužiti kao primjer bezuspješnog postizanja konsenzusa koji, stvarnopravno, nije doprinio ostvarivanju zacrtanih ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija.

II PRAVNO ODREĐENJE AGRESIJE

Pravna složenost problema, kao što je već rečeno, proizilazi iz evidentne razlike ovog međunarodnog krivičnog djela u odnosu na ostala međunarodna krivična djela koja su osuđena od strane međunarodne zajednice. Naime, prema dr. Đurđiću i dr. Jovaševiću svako krivično djelo u procesu ostvarenja prolazi kroz nekoliko stadija². Ti stadiji ostvarivanja agresije su:

1. podsticanje na agresiju
2. planiranje agresije

¹ Jovanović M., Branimir, *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1974., str. 342.

² Dr. Đurđić, Dr. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2003., str. 53.

3. pripremanje agresije
4. izvršenje agresije

Svi ovi stadiji u toku ostvarivanja agresije vrše se sistematski uz svestrano korištenje državne moći, bez čega nastupanje posljedice nije moguće, uzimajući u obzir individualnu psihološku volju pojedinaca. Taj zaključak proizilazi iz same definicije agresije usvojene Rezolucijom Ujedinjenih nacija iz 1974. gdje je u članu 1. navedeno: "*Agresija je upotreba oružane sile od strane neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke druge države...*"³ Ovom definicijom obuhvaćen je pojam države u širem smislu, što znači da se ona odnosi na sve međunarodno priznate države bez obzira jesu li ili nisu članice Ujedinjenih nacija.

Podsticanje na agresiju predstavlja početnu fazu ostvarivanja ovog krivičnog djela gdje se cjelokupna javnost jedne države, naročito građani, nastoje uvjeriti u ispravnost radnji koje se žele preduzeti. Različiti su metodi i postupci kojima se to podstrekavanje vrši. Subjekti podsticanja su najugledniji politički dužnosnici jedne države koji imaju legitimitet zastupanja interesa građana i najčešće pod izgovorom zaštite nacionalnog interesa, a u novije vrijeme i opasnosti od terorizma. Tako nastoje dobiti potrebnu političku većinu kroz institucije države, ali i podršku građana putem mitinga, okruglih stolova i političkih govora. Prema nekim autorima, mitinzi koji su se odvijali u Srbiji i Crnoj Gori kao svakodnevna pojava predstavljali su jednu od osnovnih radnji podsticanja na agresiju koja je uslijedila na Bosnu i Hercegovinu.⁴

Vrlo interesantan oblik podsticanja na agresiju jeste monopol nad sredstvima informisanja i tendenciozno, jednostrano, odnosno neistinito informisanje o trenutačnoj političkoj situaciji. "Opće je poznato da su medijska izvješća (dakako, ne samo novinska), u ratnim vremenima, ponajprije iz razloga vojne strateške i tehničke prirode, podložna određenom stupnju (samo)cenzure; s toga ona u osnovi ne daju stvarnu sliku nekog događaja.

³ Definicija agresije usvojena kao dodatak Rezoluciji skupštine Ujedinjenih nacija 3314 od 14. decembra 1974.

⁴ U tom smislu dr. Bećir Macić govori u svojoj knjizi "*Zločini protiv mira*" na strani 145, gdje su apostrofirani mitinzi u Novom Sadu 9. jula 1988., nakon čega je održano još 60 mitinga, među kojima je najznačajniji onaj koji je održan u Beogradu 1988.

Ratna su izvješća obično sažeta, oskudna detaljima, općenita i rijetko kada opisuju događaj onakvim kakvim se zbio”.⁵

Planiranje agresije je stadij ovog krivičnog djela koji nerijetko postoji, bude završen i prije gore pomenutog podsticanja. Donekle se može pokazati i tačnim da u sklopu planiranja agresije postoji podsticanje na agresiju kao jedna faza sistemskog planiranja. Također, kao i prethodna faza tako i ova ima nekoliko svojih ključnih i najčešće korištenih pojava oblika. Prije svega, tu treba spomenuti postojanje raznih vrsta planova (ideoloških, političkih, pravnih, ekonomskih i vojnih) koji inkriminišu veliki broj subjekata koji učestvuju u planiranju. Agresija na Bosnu i Hercegovinu planirana je, *inter alia*, kroz najznačajniji ideološki plan, planom Srpske akademije nauka i umjetnosti - “Memorandumom”.⁶

Pripremanje agresije vrši se nakon cjelokupnog i iscrpnog planiranja kojim je utvrđen putokaz za preduzimanje radnji koje obuhvataju pripremu zločina. To su radnje iza kojih stoje najvažnije institucije države počevši od naučnih, pa do stručnih kadrova. U tu svrhu pripremanja koriste se teze koje propagiraju prijetnju za opstojnost nacije države agresora, kao i nametanje teze o sveopćoj opasnosti od terorizma. Priprema agresije gradi se na potpunoj supremaciji kolektiviteta i njegovog dovodenja do perfekcije kroz svojevrsni populizam - koji nije ništa drugo nego narodni suverenitet, potpuna dominacija kolektiviteta u odnosu na individualne vrijednosti. Ovakvi procesi bivaju korišteni da bi se opravdao napad kao državni interes i na taj način omogućilo korištenje državnih resursa.

„Teroristički napadi koji su 11. rujna 2001. izvršeni na Sjedinjene Američke Države imali su za posljedicu brzu i sveobuhvatnu reakciju Kongresa i Predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. Na temelju ustavne ovlasti Kongres Sjedinjenih Američkih Država 14. rujna donosi *Joint Resolution Authorizing the Use of Military Force Against Terrorist*⁷ (Zajednička rezolucija

⁵ Dražen Živić, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989. – 1998.* Društvena istraživanja, Vol.7, No.6 (38), prosinac 1998.

⁶ Memorandum je prema mišljenju Dr. Bećira Macića inovirani projekat Ilije Garašanina “Načertanije” iz 1844. i Stevana Moljevića iz 1941.

⁷ Tekst Rezolucije dostupan je na www.australianpolitics.com.

koja dopušta upotrebu vojne sile protiv terorista) kojom ovlašćuje Predsjednika Sjedinjenih Američkih Država da poduzme sve potrebne mjere, uključujući i oružane snage, za zaštitu stanovništva i imovine od terorističkih napada, u zemlji i inozemstvu. Tom deklaracijom, koja je imala sve karakteristike ratne deklaracije, Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država je dobio ovlasti da sa *executive orders* – uredbama sa zakonskom snagom – regulira sva bitna pitanja koja su, inače, u nadležnosti Kongresa, i upotrijebi oružane snage i preduzme sve mjere protiv „država, organizacija ili pojedinaca“ koji planiraju, odobravaju, pripremaju ili pomažu terorističke aktivnosti skupine koja je izvršila napad na Sjedinjene Američke Države.”⁸

Mnogi smatraju da je ovakav pravni osnov omogućio Sjedinjenim Američkim Državama invaziju i napad na teritorije država Iraka i Afganistana, tretirajući to kao samoodbranu, koja je jedan od legitimnih načina za upotrebu oružane sile. Ovakvo tumačenje Sjedinjene Američke Države koristile su i ranije, ali i pored toga, protivnici tadašnje dugogodišnje politike Sjedinjenih Američkih Država smatraju da je ova Rezolucija osnova za pripremu agresije Sjedinjenih Američkih Država na pomenute države.⁹ Nakon navedenog terorističkog napada Vijeće sigurnosti je promptno reagiralo usvajajući Rezoluciju 1368 12. septembra 2001., a nakon toga i Rezoluciju 1373 28. septembra 2001. kojom se od država traži da preduzimaju sve potrebne mjere protiv suzbijanja terorističkih napada i aktivnosti, među kojima su najznačajnije: suzbijanje i sprečavanje finansiranja terorističkih akata, pružanja bilo kakve aktivne ili pasivne pomoći terorističkim organizacijama, te obavezno razmjenjivanje informacija s ciljem efikasnije borbe protiv ove opasnosti. Nakon toga, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 8. oktobra 2004. jednoglasno usvojilo, Rezoluciju 1566 o međunarodnoj borbi protiv terorizma, koju je predložila Rusija.

Izvršenje agresije predstavlja preduzimanje bilo koje od radnji izvršenja navedenih u Rezoluciji Ujedinjenih Nacija iz 1974., s tim da Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija može i neko drugo djelo proglasiti agresijom. Posljedica

⁸ Doc. dr. sc. Šaša Šegvić: *Sudska kontrola egzekutive u stanju nužde u SAD - slučaj zatočenika u Guantanamu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 43, 1/2006., str.3.

⁹ Ovakvo tumačenje dato je i prilikom vojne intervencije Sjedinjenih Američkih Država u Nikaragvi 1986. gdje samoodbrana podrazumijeva prirodno pravo da se zaštite američki životi. Više o ovome u pismu američkoga predstavnika pri Ujedinjenim nacijama predsjedniku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija od 20. decembra 1989.

agresije nastupa uz korištenje cjelokupne moći države, ali i uz vojne snage koje nisu u sastavu vojnih jedinica države agresora, ali su pod njenom komandnom i logističkom kontrolom. Čitav vojni poduhvat realizira se uz korištenje finansijskih sredstava državnog proračuna. Subjekt izvršenja je uvijek država koja ugrožava suverenitet, teritorijalnu cjelokupnost i političku neovisnost neke države.

Objekti napada su unaprijed određeni u prethodnim stadijima i uvijek se radi o objektima koji su od vitalnog značaja za opstojnost države koja je žrtva agresije. Takvi ciljevi su pod zaštitom međunarodnoga prava, što ovo krivično djelo čini posebno teškim sa aspekta posljedica koje nastupaju preduzimanjem radnji izvršenja. Dr. Bećir Macić u svojoj knjizi, u kojoj dokazuje agresiju koja je izvršena na Bosnu i Hercegovinu, govori o velikom broju objekata koji su planski i ciljano gađani kao što su: zgrada Narodne i univerzitetske biblioteke, Zemaljski muzej u Sarajevu, Muzej grada Sarajeva, zgrada Crvenog krsta, Muzej i Arhiv Hercegovine u Mostaru itd. Granatiranje i rušenje ovih objekata predstavlja povredu odredaba Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, sačinjenu 1954. u Hagu, koja se danas smatra jednom od izvora međunarodnog humanitarnog prava.

Evidentno je da pojedine međunarodne zločine, kao što je, naprimjer, agresija, mogu počinuti pojedinci u svojstvu najviših dužnosnika države. Iz tih razloga odgovornost pojedinca za agresiju ne može se odvojiti od odgovornosti države, dok bi se u drugim slučajevima morala dokazivati. U duhu ove zamisli je izglasana i na snagu stupila Rezolucija iz 1974., ali njen član 5. djeluje razočaravajuće, jer se u njemu spominje samo pojam „međunarodne odgovornosti“, dok se ne precizira o kojoj vrsti odgovornosti se radi. Mogući razlozi radi kojih nije precizirana vrsta i oblik međunarodne odgovornosti mogli bi se tražiti u tome što bi preciznije određenje dovelo do nepostizanja kompromisa oko teksta Rezolucije. Ne predstavlja samo Rezolucija 3314 dokument u kojem se pokušao riješiti ovaj problem. Veliki doprinos dala je i Komisija za međunarodno pravo koja je 1976. krenula odličnim putem tako što je u Nacrtu pravila o odgovornosti država u članu 19. predvidjela razlikovanje međunarodnih zločina i međunarodnih delikata. Osnovna razlika između ova dva krivična djela ogleda se u tome što međunarodni zločin predstavlja: *“... međunarodno protivpravno djelo koje proizilazi iz povrede međunarodne (od strane neke države) obaveze koja je toliko bitna za zaštitu temeljnih interesa međunarodne zajednice da je njezina povreda*

priznata zločinom od te zajednice u njenoj cjelini”.¹⁰ Da je ovakvo tumačenje i rješenje prihvaćeno, danas bi pitanje odgovornosti za agresiju bilo stvar prošlosti. Može se konstatirati da je agresija međunarodno krivično djelo koje ugrožava mir i sigurnost koja su kao dobra zagarantovana Poveljom Ujedinjenih nacija. O značaju očuvanja ovih dobara su svi saglasni te se u tome smislu može reći da mir i sigurnost predstavljaju „temeljne interese međunarodne zajednice“ u smislu pomenutog člana 19. Iz ovakvog tumačenja proizilazi zaključak da agresija potpada pod međunarodni zločin za koji i država agresor treba snositi odgovornost. Potpunu suprotnost ovakvom određenju dala je Komisija za međunarodno pravo u Nacrtu iz 2001. u kojem je u potpunosti napušten princip i cilj člana 19. U Nacrtu o odgovornosti država za međunarodna protivpravna djela iz 2001. samo se navodi teška kršenja obaveza međunarodnog prava. Ovo praktično znači da bi izvršena agresija predstavljala prekršenu obavezu, ali nikako i međunarodni zločin, što s obzirom na posljedicu koju ovo djelo izaziva, predstavlja nespretnu pravnu formulaciju.

I pored navedenih činjenica koje bi neosporno trebale da proizvedu odgovornost države, takva situacija više liči na platonsko određenje pravedne države (u ovom slučaju međunarodne zajednice) koja ne postoji. Komisija za međunarodno pravo je od svog nastanka radila pod velikim pritiskom i blokadom, nikada izolovana od interesa velikih sila, tako da ova problematika još uvijek nije dobila konačni epilog.

III POLITIČKA POZADINA PROBLEMA

Iako može zvučati paradoksalno, rasprava o agresiji već odavno nije samo pravno, nego i političko pitanje. Svaki pokušaj definisanja agresije podrazumijevao je prethodni politički konsenzus velikih sila, što je historija jasno podcrtala. Simptomatična je činjenica da je rat prvi puta postao protivpravan 1928. sa tzv. Briand-Kelloggovim paktom, čak četrnaest godina nakon brutalnih stradanja u Prvome svjetskome ratu, gdje je rat kao način ispoljavanja agresije bio dominantno krivično djelo.¹¹

¹⁰ Član 19. st. 2

¹¹ U tekstu Pakta stoji da strane ugovornice osuđuju pribjegavanje ratu u svrhu rješavanja međunarodnih sporova i odriču ga se kao instrumenta nacionalne politike u njihovim uzajamnim odnosima.

Vrlo jednostavno je zaključiti da je prvo definisanje agresije 1919. uslijedilo prije zabrane rata kao protivpravnog rješavanja sukoba između suverenih država što je označilo početak neprincipijelne svjetske politike kakva će se u narednim decenijama voditi o ovome pitanju. Godine 1919., potpisan je ugovor nakon dogovora sila Antante kojim su odlučile da osude Centralne sile za zločine Prvog svjetskoga rata. Dominacijom pobjednika nad poraženim državama, uspjelo se putem Pakta Društva naroda potpisati Versajski ugovor kojim su se utvrdila ograničenja u pogledu ratovanja, kao i obaveza kolektivnog djelovanja protiv agresora. U članu 227. tog ugovora jasno se može vidjeti osnov političkog dogovora presudnog za ovaj period razvoja agresije. Pomenuti član predviđao je slijedeće: “*Savezničke i udružene sile javno optužuju Wilhema II Hohenzolerna, bivšega cara (Kaisera) Njemačke, zbog vrhunskog zločina protiv međunarodnoga morala i svetosti ugovora*”.¹²

Četrnaest godina kasnije uslijedio je novi značajniji pokušaj definisanja agresije kroz Londonske konvencije koje su potpisane 2. jula 1933. U ovome dokumentu primjenjena je enumeracijska metoda gdje su taksativno nabrojana djela koja čine agresiju i što je vrlo bitno napomenuti, djela oko kojih su konsenzus postigli potpisnici konvencije.¹³

I pored činjenice da je Društvo naroda dalo doprinos početnom razvoju određenja agresije krajnji ishod je bio neuspješan. Osnovni razlog tome je ponovno političko nesuglasje velikih sila koje je za povod imalo narastajuću fašističku retoriku.

Sljedeći napredak u određenju agresije bio je rezultiran novim političkim konsenzusom. Naime, 8. augusta 1945. sile pobjednice u Drugom svjetskom ratu (Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez, Francuska i Velika Britanija) potpisale su Londonsku deklaraciju u kojoj su agresiju odredile kao međunarodni zločin protiv mira. Da se radi, isključivo, o političkom dogovoru, zasnovanom na interesima pomenutih zemalja, govori i činjenica da je Deklaraciji prethodila konferencija na Jalti 12. februara 1945. gdje su učesnici istaknuli “*nepokolebljivu namjeru trojice šefova Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez i Velike Britanije da se svi zločini podvrgnu pravednoj i*

¹² Vladimir Đ. Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005., str. 379.

¹³ Dr. Zarije Seizović, *Pojam agresije u međunarodnom pravu*, Pravna misao, Sarajevo, 2008., str. 66.

*brzoi kazni*¹⁴. Ovakav ishod, i odlučan stav o kažnjavanju njemačkih ratnih zločina mogao se naslutiti još 30. oktobra 1943. potpisivanjem Moskvske deklaracije između Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza.

Međunarodni vojni tribunal sa sjedištem u Nirnbergu predstavlja jednu od najsvjetlijih tačaka u političkom djelovanju međunarodne zajednice.¹⁵ Tribunal je bio nadležan za tri skupine zločina:

1. Zločini protiv mira
2. Ratni zločini
3. Zločini protiv čovječnosti

U postupcima koji su vođeni osigurala su se osnovna procesna prava optuženim, prije svega pravo na odbranu. Jedna od najznačajnijih presuda Tribunala je bila ustanovljavanje zločinačkog karaktera vodstvu nacističke organizacije NSDAP.

Ovi historijski podaci karakteristični su i bitni, jer pokazuju cjelokupnu atmosferu među najjačim vojnim, ekonomskim i političkim silama koja je stvarana, a koja ni do danas nije promijenila svoj tok odvijanja.

IV TRENUTAČNO STANJE

Sadašnja pravna problematika u vezi sa pitanjem agresije vezana je za njeno regulisanje neobavezujućim pravnim aktima, veliku političku pozadinu od koje zavisi rješenje problema, kao i nesuglasje o definiciji koja treba biti inkorporirana u Rimski statut Stalnog međunarodnog krivičnog suda.

Postojeća definicija agresije usvojena Rezolucijom Ujedinjenih nacija iz 1974. općenito predstavlja najbolji primjer trenutačnih slabosti regulisanja međunarodnih zločina. Prije svega, rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija nemaju obavezujuću snagu, te tako opredjeljenje međunarodne zajednice da agresiju reguliše takvim pravnim aktom, predstavlja apsurdnu pravnu situaciju ukoliko uzmemo u obzir posljedice koje agresija kao

¹⁴ Dr. Đurđić, Dr. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*.

¹⁵ Predsjednik Tribunala je bio britanski sudac Lord Lawrence, a Tužilaštvo se sastojalo od po jednog tužioca iz svake od najjačih država svijeta (Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Francuska).

međunarodni zločin izaziva. Tračak optimizma daje presuda Međunarodnog suda pravde u predmetu Nikaragva iz 1986. gdje je sud utvrdio da definicija agresije iz 1974. predstavlja običajno međunarodno pravo.¹⁶ To faktički znači da u međunarodnoj zajednici postoji psihološki element običaja (*opinio juris sive necessitatis*) usljed čega države posjeduju svijest o tome da određeno ponašanje, koje je suprotno običajnom pravilu povlači njenu odgovornost. „*Opinio juris* je u smislu članka 38(1) pod (b) Statuta Međunarodnog suda uvijek pravna svijest država i drugih subjekata međunarodnog prava, a nikako ne nečija namjera ili mišljenje.“¹⁷ Međutim, politički uticaj u organima Ujedinjenih nacija koji i stvaraju, u najvećoj mjeri, opća međunarodna pravila dovodi do toga da se običajni procesi usmjeravaju, a pravila tumače onako kako to odgovara pojedinim moćnim državama u datom trenutku. U prilog ovome ide i simptomatična činjenica da mnoge konvencije, kao i Rimski statut nisu ratificirale važne i uticajne svjetske sile, što uslijed nedostatka međunarodnog zakonodavca stvara pogodno tlo za zloupotrebu postojećih pravnih pravila. Dovoljno je da jedna stalna članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija ne ratificira neku konvenciju i obaveze koje bi trebale proizaći iz teksta konvencije neće se smatrati općim običajnim pravilom.

Kritika definicije može se opravdano uputiti i radi toga što su države potpisnice Rezolucije ostavile slobodu Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija prilikom tumačenja i primjene odredbi. U članu 4. navodi se da lista nabrojanih djela koja čine agresiju nije potpuna, tako da se može zaključiti da je ovakva formulacija namjerno učinjena, kako bi se ostavila mogućnost Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija da i neka druga djela, u skladu sa svojim interesima, odredi kao djelo agresije. Već je naglašeno da Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija nije organ koji je u historiji opravdao značajna ovlaštenja koja su mu data Poveljom Ujedinjenih nacija. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija nije bilo u stanju efikasno riješiti oružane sukobe na prostoru bivše Jugoslavije što je rezultiralo dugotrajnim oružanim sukobom od 1991. do 1995. Kao posljedica dugogodišnjeg krvoprolića na prostorima bivše Jugoslavije i apsolutne inertnosti Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija pored velikog broja stradalih, kod mnogih građana balkanskog geografskog područja

¹⁶ U ovoj Presudi Sjedinjene Američke Države su opravdavale upotrebu sile u Nikaragvi kao kolektivnu samoodbranu protiv oružanih napada Nikaragve na Kostariku, Honduras i Salvador.

¹⁷ Vladimir Đ. Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2005., str. 39.

prisutno je mišljenje da je međunarodna zajednica jedan od osnovnih krivaca dugotrajnog oružanoga sukoba, koja je svojom nedovoljnom aktivnošću onemogućila da međunarodni oružani sukob na Balkanskom poluotoku završi u što kraćem mogućem roku.

Iako Međunarodni krivični sud predstavlja zasebno tijelo, odvojeno od Ujedinjenih nacija, ipak ključno pitanje koje se postavlja jeste odnos tog suda sa Vijećem sigurnosti Ujedinjenih nacija, naročito kada govorimo o zločinu agresije. Osnovno pitanje koje se postavlja jeste da li mišljenje Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija o nekom oružanom sukobu, obavezuje Sud, tačnije tužitelja da vodi istragu, pa i pokrene postupak protiv neke države? Naime, prema odredbama Rimskog statuta, tužitelj pokreće istragu kada mu informaciju o učinjenom krivičnom djelu iz nadležnosti suda daju: a) Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija kada djeluje u skladu sa ovlaštenjem iz Glave VII Povelje; b) država potpisnica Statuta; c) po vlastitoj inicijativi sam tužitelj, s tim da mu je tada potrebno ovlaštenje Predraspravnog vijeća Suda. Analizom odredbi Statuta, koje se odnose na postupak pred ovim Sudom, mogu se utvrditi vrlo dobra rješenja u kojima su inkorporirana osnovna načela krivičnog postupka, koja garantuju poštivanje ljudskih prava osuđenog, omogućavanje utvrđivanja materijalne istine, ali i nezavisnost suda u odnosu na politička tijela Ujedinjenih nacija, prije svega Vijeća sigurnosti.

Osnivanje Stalnog međunarodnog krivičnog suda bila je dugo neostvariva želja onih koji su vjerovali da je nadnacionalni krivični poredak moguć. U članu 5. Statuta Suda navedena su sljedeća krivična djela za koja je sud nadležan: a) zločin genocida; b) zločini protiv čovječnosti; c) ratni zločini; i d) zločin agresije. S obzirom da zločin agresije još nije definisan u Statutu Suda, da to treba da se dogodi ove godine, bitno je dati putokaz smjera u kojem bi se mogla odvijati predstojeća rasprava. Ako znamo u kojim se sve problemima pokušavao pojmovno iskristalizirati zločin agresije, te ako uzmemo u obzir činjenicu da za taj zločin nije suđeno od 1946. onda skepticizam u vezi sa uspješnošću završetka rasprave u Skupštini država potpisnica Rimskog statuta ne treba čuditi. Samo donošenje Statuta, iako predstavlja veliki napredak, nije išlo tako lako i bez protivljenja u kojima su prije svih prednjačile Sjedinjene Američke Države. Kao razlog neprihvatanja Statuta Sjedinjene Američke Države su navele "*strah od ispolitiziranih procesa koji bi se mogli provoditi nad njihovim vojnicima*". Pored Sjedinjenih Američkih Država postoji još vrlo uticajnih i značajnih država koje nisu prihvatile ovaj Statut, koje su, u pravom smislu te riječi, kreatori današnje globalne politike. To su

prije svega: Izrael, Rusija, Kina, Irak, Libija i Sudan. Nepotpisivanje Statuta će prouzrokovati pravni problem nadležnosti ovoga Suda. Drugim riječima kazano, sve države koje nisu prihvatile Statut neće potpadati pod njegovu jurisdikciju, i, ukoliko pitanje agresije bude riješeno, najveći broj svjetskih velesila i dalje će biti u praznom pravnom prostoru koji je ovladao ovom problematikom. U svakom slučaju, pravda bi mogla biti, po ko zna koji put, izigrana. Stalni međunarodni krivični sud prihvatio je sistem individualne krivične odgovornosti, što bi, kada govorimo o agresiji značilo, da kada stvarnopravno bude u nadležnosti Suda, pred ovim Sudom bi bilo moguće suditi samo osobama koje su neposredno ili po komandnoj odgovornosti počinile zločin agresije. Mnoga pitanja će i dalje ostati otvorena, a to je, prije svega, pitanje odgovornosti države, koju nikako ne možemo izbjeći kada govorimo o zločinu agresije. Vrlo je teško očekivati da će se države članice Skupštine država potpisnica Rimskog statuta složiti oko proširivanja nadležnosti ovoga suda i na odgovornost država. Takvo protivljenje bi se moglo razumjeti, jer u konačnici ovaj sud je zamišljen kao organ koji će suditi pojedincima, a ne državama, tako da bi odgovornost država za agresiju trebalo ustanoviti pod okriljem sudbenog tijela Ujedinjenih nacija. Mogući izlaz u tom pravcu kretanja bio bi Međunarodni sud pravde, kao sudski organ, koji će moći raspravljati i meritorno odlučivati o građanskopravnoj i deliktnoj odgovornosti država za međunarodna krivična djela, ukoliko se, u konkretnom postupku, utvrdi da su učinjena uz sveobuhvatno korištenje državnih resursa. Pravni osnov za ovakvo rješenje svakako postoji, ali politički konsenzus zasigurno neće biti postignut.

Zbog nepostojanja stvarne sudske nadležnosti Međunarodnog suda pravde za zločin agresije, mnoge bitne presude koje su donesene od strane ovog organa u posljednjih petnaestak godina više su imale politički karakter, nego pravni. Zasigurno, jedan od najuočljivijih primjera takvih presuda jeste Presuda Međunarodnoga suda pravde u predmetu *Bosna i Hercegovina vs. Srbija i Crna Gora* za genocid. U Presudi je odbačena odgovornost Srbije u učešću u genocidu u Srebrenici, ali je utvrđena odgovornost organa Republike Srpske. Ovakva konstatacija, koja je jedna od najznačajnijih u Presudi, pravni tim Bosne i Hercegovine zasigurno nije obradovala, jer to faktički znači, da Srbija nije bila involvirana u oružanom sukobu na teritoriju Bosne i Hercegovine, pa je agresija, u najmanju ruku, sa međunarodnopravne

tačke gledišta, upitna.¹⁸ Sud je, razmatrajući sve činjenice, (ne uzimajući u obzir kvalitet iznesenih činjenica u postupku), a vodeći se pozitivnopravnim propisima međunarodnoga prava, izbjegao potvrditi odgovornost Srbije za genocid, pa i oružanom sukobu, u širem smislu, jer bi tada indirektno odlučio i o pitanju agresije, za šta ovaj Sud nije nadležan.

Dakle, mnoga svjetska žarišta na kojima je stradao veliki broj civila nisu dobila svoj konačni epilog. Uzroke tih sukoba ne treba samo tražiti u različitostima naroda i sveprisutnim antagonizmima jednih prema drugima, već razloge slabosti možemo tražiti u neprincipijelnosti globalne politike koja stvara pravne norme pogodne za izigravanje pravičnosti.

V ZAKLJUČAK

Posljednji oružani sukob Izraela i Palestine osim što je pokazao kako međunarodni mir i sigurnost, kao temeljni ciljevi Ujedinjenih nacija, uslijed nedorečenih pravnih propisa i inertnosti organa Ujedinjenih nacija, mogu lako biti ugroženi, otkrio nam je i prijeku potrebu za konačnim definisanjem pojma agresije kao međunarodnog zločina koji bi trebao da dobije svoju konačnu pojmovnu određenost u Statutu Stalnog međunarodnog krivičnog suda ove godine. Prijeka potreba koncentrisana je u činjenici da je krajnje vrijeme da, pored Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, ulogu za sankcionisanjem ovog zločina preuzmu i sudski organi, kako bi se ostvarila efikasnija pravna zaštita ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija.

Završetak procesa definisanja agresije, koji je počeo sredinom prošlog stoljeća nije nimalo jednostavan kako pravni, tako i politički poduhvat. Pravna složenost problema prepoznaje se u specifičnosti ovog međunarodnog zločina od ostalih zločina koje je međunarodna zajednica prepoznala i inkriminirala u različite pravne propise. Naime, agresija je međunarodni zločin koji podrazumijeva upotrebu oružane sile jedne države prema drugoj državi, uz stadije ostvarivanja krivičnog djela koji obuhvataju:

- Podsticanje na agresiju

¹⁸ Apelaciono vijeće Međunarodnoga krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Presudi u predmetu Duško Tadić, utvrdilo je da je u Bosni i Hercegovini došlo do međunarodnoga oružanoga sukoba, te je navedeno da su vojne snage Republike Srpske bile, u to vrijeme, pod kontrolom Savezne Republike Jugoslavije. Sudsko vijeće, u ovome predmetu, očito nije bilo opterećeno političkim pritiscima, jer se ipak radilo o individualnoj krivičnoj odgovornosti.

- Planiranje
- Priprema
- Izvršenje

U svim ovim stadijumima koristi se vojna, ekonomska i politička moć države, gdje se mora uzeti u obzir i psihološka volja pojedinca koja je potrebna za izvršenje agresije.

Ovakva pravna složenost problema prouzrokovala je dugogodišnju političku pozadinu rješavanja ovog pitanja što je i historija jasno potcrtala. Prije postizanja bilo kakvog konsenzusa o pitanju agresije morao je uslijediti politički dogovor uticajnih sila. Sredinom prošlog stoljeća globalnu političku scenu određivale su države pobjednice u Drugom svjetskom ratu koje su ekspresno kažnjavale nacističke zločine među koje u svom početnom obliku razvoja svakako možemo svrstati i agresiju. Danas je situacija nešto drugačija, ali suštinski nebitno promijenjena. Savremene svjetske sile kroz Vijeće sigurnosti proklamiraju svoje političke, ekonomske i globalne ciljeve. S obzirom da neke od njih, kao što su Sjedinjene Američke Države, nisu potpisale ni Statut Stalnog međunarodnog krivičnog suda, takvim postupcima stvaraju politički uticaj da i situacija oko definisanja agresije ostane na slabašnoj, pravno nejasnoj i neobavezujućoj Rezoluciji 3314 iz 1974.

Centralno pitanje ovog problema nalazi se u odgovornosti za izvršenje međunarodnog zločina. Stalni međunarodni krivični sud koncipiran je na utvrđivanju individualne krivične odgovornosti i kad agresija, kao krivično djelo predviđeno Statutom ovog sudskog tijela, dobije svoje biće, sudski procesi odvijace se nad pojedincima koji su izvršitelji tog krivičnog dijela. Međutim, takvim razvojem situacije vrlo bitan segment odgovornosti mogao bi ostati na margini odlučivanja međunarodne zajednice, koji je čak i bitniji od utvrđivanja individualne odgovornosti za ovo djelo. Naravno, riječ je o odgovornosti države kao subjekta međunarodnog prava, koja je kod agresije evidentna. Ovakvo stajalište zauzela je i Komisija za međunarodno pravo 1976. koja je utvrdila da je za izvršenje međunarodnog zločina odgovorna i država kao subjekt međunarodnog prava. Koliko je god ovakvo rješenje bilo kvalitetno i ulijevalo optimizam u konačno rješavanje pravnog problema, da čak i nije promijenjeno Nacrtom o odgovornosti država iz 2001. iste ove komisije, teško bi bilo utvrđivati bilo čiju odgovornost (naročito države) na osnovu jedinog pravnog propisa koji reguliše pitanje agresije, koji je, uz to, još i po svojoj karakteristici, neobavezujući. Iz tih razloga, agresiju treba

regulisati nekim obavezujućim pravnim propisom, kao što je konvencija kako bi se na osnovu nje, pred Međunarodnim sudom pravde, moglo suditi i državama za deliktnu i građansku odgovornost, isto onako kao što se to može učiniti za zločin genocida na osnovu UN Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. Što se tiče individualne krivične odgovornosti ona će se utvrđivati na Stalnom međunarodnom krivičnom sudu. Na ovakav način, dvojakim sankcionisanjem, mogućnost oružanih sukoba, kao i pretenzija na teritorije drugih država bi se umnogome smanjila, tako da ni ciljevi Ujedinjenih nacija ne bi više bili *nullum ius*, podložni političkim manipulacijama i pogodni za izigravanje pravičnosti ■

VI PRAVNI IZVORI I LITERATURA

• primarni izvori

- Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 09. decembra 1948.
- Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba iz 1954.
- Povelja Ujedinjenih nacija od 26. juna 1945.
- Rezolucija Ujedinjenih nacija 3314 od 14. decembra 1974.
- Zajednička rezolucija koja dopušta upotrebu vojne sile protiv terorista od 14. septembra 2001.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1368 od 12. septembra 2001.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1373 od 28. septembra 2001.
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1566 od 8. oktobra 2004.
- Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda iz 1998.

• sekundarni izvori

knjige

1. Cassese, Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003.
2. Degan, Đ. Vladimir / Pavišić, Berislav, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.
3. Đurđić, Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2003.
4. Jovanović, Branimir, *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.

5. Macić, Bećir, *Zločini protiv mira*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodna prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2001.

članci

1. Omerović, Enis, *Presuda Međunarodnog suda pravde: mogućnost obnove postupka i rasprava pred Vijećem sigurnosti Ujedinjenih nacija*, Znakovi vremena, Sarajevo, Proljeće-ljeto 2008., vol.11, dvobroj 39/40.
2. Seizović, Zarije, *Pojam agresije u međunarodnom pravu*, Pravna misao, Sarajevo, 2008.
3. Seršić, Maja, *Agresija, Samoobrana i anticipatorna samoobrana*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 57,(2) 271-290 (2007), februar 2007.
4. Šegvić, Saša, *Sudska kontrola egzekutive u stanju nužde u SAD-u- slučaj u Guantanamo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god 43, 1/2006.
5. Živić, Dražen, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989-1998*. Društvena istraživanja, Vol. 7, No. 6 (38), decembar 1998.

LEGAL AND POLITICAL DEFINITION OF THE NOTION OF AGGRESSION

Summary

The paper considers legal and political aspects of the international crime of aggression. Particular attention is afforded to the actual definition of aggression, as well as the issue of state accountability for this crime, which is still not clearly outlined in international legal sources. It also analyses the possible avenues for forthcoming assembly debates among state signatories of the Statute of the International Criminal Court, which are to reach a decision on integration of aggression in the Statute.

Key words: *aggression, state accountability, Security Council, International Criminal Court.*